

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Klodia Metelli w rzymskiej tradycji literackiej i nowożytnej tradycji numizmatycznej, czyli uwagi na kanwie książki Agnieszki Dziuby "Klodia Metelli. Literacki portret patrycjuszki", Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, ss. 320 : [recenzja]

Author: Agata A. Kluczek

Citation style: Kluczek Agata A. (2018). Klodia Metelli w rzymskiej tradycji literackiej i nowożytnej tradycji numizmatycznej, czyli uwagi na kanwie książki Agnieszki Dziuby "Klodia Metelli. Literacki portret patrycjuszki", Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, ss. 320 : [recenzja]. "Res Historica" (Nr 45 (2018), s. 359-371), doi 10.17951/rh.2018.45.359-371

Uznanie autorstwa - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Agata A. Kluczek

(Uniwersytet Śląski w Katowicach)

Klodia Metelli w rzymskiej tradycji literackiej i nowożytnej tradycji numizmatycznej, czyli uwagi na kanwie książki Agnieszki Dziuby *Klodia Metelli. Literacki portret patrycjuszki*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, ss. 320

Clodia Metelli in the Roman Literary Tradition and Modern Numismatic Tradition, i.e. Remarks Based on Agnieszka Dziuba's Book "Klodia Metelli. Literacki portret patrycjuszki", KUL Publishing House, Lublin 2016, pp. 320

STRESZCZENIE

W artykule omówiono książkę Agnieszki Dziuby, poświęconą jednej z bardziej znanych postaci kobiecych okresu Republiki Rzymskiej, Clodii Metelli, przedstawicielce jednej z potężniejszych rodzin patrycjuszowskich, *gens Claudia*, żonie Q. Caeciliusa Metellusa Celera, siostrze P. Clodiusa. A. Dziuba analizuje starożytną tradycję literacką narosłą wokół Clodii Metelli. W artykule przedstawiono także obecność postaci Clodii (Claudii) w słynnym numizmatycznym dziele Guillaume'a Rouillé, *Promptuarium iconum insigniorum* (1553).

Słowa kluczowe: Clodia Metelli, Guillaume Rouillé, tradycja numizmatyczna

Klodia Metelli (Clodia Metelli), przedstawicielka zasłużonego w dziejach Rzymu rodu Klaudiuszów, była jedną z córek Ap. Klaudiusza Pulchra (App. Claudius Pulcher, *cos.* 79) i żoną Metellusa Celera (Q. Caecilius Metellus Celer, *cos.* 60). W swej najnowszej książce Agnieszka Dziuba postawiła sobie za zadanie skonfrontowanie „dwóch postaci Klodii Metelli – historycznej i literackiej” (s. 9)¹.

¹ A. Dziuba, *Klodia Metelli. Literacki portret patrycjuszki*, Lublin 2016. Omawiana praca niedługo po opublikowaniu doczekała się swej pierwszej recenzji. Zob.: H. Appel [rec.], *Agnieszka Dziuba, Klodia Metelli. Literacki portret patrycjuszki*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, ISBN 978-83-8061-187-9, ss. 315, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2016, 39, 4, s. 153–158.

Jak wynika z opinii zestawionych przez Autorkę w *Słowie wstępnym*, bohaterka jej opracowania jest postacią dosyć stereotypową w literaturze. To inteligentna, dowcipna, ale pozbawiona zasad moralnych, zepsuta i rozwiązała piękność, skandalistka, a nawet *femme fatale*. Źródeł tego stereotypowego wizerunku wypada szukać w tekstach M. Tulliusza Cyncerona (M. Tullius Cicero) oraz G. Waleriusza Katullusa (C. Valerius Catullus). Już w tej partii swego opracowania A. Dziuba dobitnie wypowiada swe stanowisko, iż: „[n]ie ma żadnych dowodów na to, że patrycjuszka, sportretowana przez najwybitniejszych artystów słowa swoich czasów [...], nie była kobietą obdarzoną cechami, w jakie wyposażyli ją obaj pisarze. Z drugiej strony na pewno można mówić w tym wypadku o postaci literackiej, gdyż została opisana w tekstach literackich. Nie ma również pewności, że wszystkie teksty pióra Arpinaty i poety z Werony odnoszą się do jednej i tej samej kobiety, a mianowicie Klodii Metelli, jednej z trzech siostr [...]” (s. 13). Jej praca jest analizą materiału literackiego, który zbudował postać Klodii Metelli, i konfrontacją jej negatywnego portretu literackiego z topicznym wizerunkiem idealnej matrony rzymskiej w Republice Rzymskiej.

Zasadniczą część pracy A. Dziuby tworzą cztery rozdziały. Pierwszy poświęcony został obrazowi matrony rzymskiej doby Republiki, jaki funkcjonował w antycznych źródłach pisanych i w epigrafice nagrobnej. Zwłaszcza te drugie testimonia tworzą, ze względu na swą formę i przeznaczenie, elementy tego obrazu. W tym kontekście przykładu cnót archetypicznej matrony rzymskiej dostarcza cytowana przez Autorkę inskrypcja nagrobna niejkiej Klaudii (CIL 06.15346), datowana na II w. Owa Klaudia była piękna, skromna, płodna, czuwająca nad domostwem, ale też miłująca swego męża. Jak bowiem zauważa A. Dziuba matrona rzymska była „opisywana zawsze w relacji do mężczyzn i rodziny. Republikańska Klaudia poprzez jej miłość do męża i macierzyństwa, Kornelia jako matka Grakchów i córka Scypiona Afrykańskiego, Aurelia jako matka Cezara, Serwilia jako jego kochanka i matka Brutusa. [...] Rzymska matrona jest zawsze kobietą z mężczyzną, dzięki któremu może zasłużyć na docenienie i stać się wzorem do naśladowania” (s. 28–29)². Na podstawie analizy

² Warto w tym miejscu wskazać na interesujące studium dotyczące tej problematyki: D. Musiał, „*Bona matrona*”: o znaczeniu przykładu w konstruowaniu wizerunku idealnej Rzymianki, „*Ethos*” 2016, 29, 2, s. 129–141. Por. też w kontekście elementów wizerunku idealnej żony i rzymskiej matrony: M. Jońca, *Wstęp*, w: *Laudatio Turiae – Funebris oratio uxori dedicata. Pochwała Turii – Rzymska mowa pogrzebowa ku czci żony*, Wprowadzenie, przekład i komentarz M. Jońca, Poznań 2011, s. 11–39; A. Dziuba, *Idealna Rzymianka według Marka Tulliusza Cyncerona. Między topiką a rzeczywistością*, w: *Ideał i antyideał kobiety w literaturze greckiej i rzymskiej. Studia ad Virgines et Mulieres Claras, de Quibus Scriptores Antiqui Graeci et Romani Narrant, Pertinentia*, red. A. Marchewka, Gdańsk 2018, s. 209–218; M. Miazek-Męczczyńska, *Przy mężu i dla męża aż po grób, czyli żona idealna*, w: *Ideał i antyideał kobiety*, s. 263–276.

kilku przypadków bohaterek kobiecych A. Dziuba mogła stwierdzić, że najważniejszymi kobiecymi przymiotami były: *pietas* (posłuszeństwo), *pu-dicitia* (skromność), *castitas* (czystość), pożądana była również *parsimonia* (oszczędność)³. Matrona rzymska była ponadto *domiseda*, bowiem świat jej aktywności zamykał się w granicach domostwa, była także *lanifica* – ten epitet wiązał ją z podstawowym zatrudnieniem wzorcowej Rzymianki, mianowicie przędzeniem wełny. Obrazowi idealnej matrony można przeciwstawić obraz kobiety złej, czy nawet upadłej, zatem rozwiązałej, zazdro-snej, kłótlivej, rozrzutnej, lubiącej zabawy w męskim towarzystwie.

Rozdział drugi dotyczy postaci historycznych *gens* Claudia, w tym również tytułowej Klodii Metelli jako postaci historycznej. Podstawy źródłowej do rozważań dostarczyło w tym przypadku przede wszystkim dzieło pióra Liwiusza⁴. W *Ab Vrbe condita* jednak przeważa czarna legenda patrycjuszowskiego i wiele znaczącego w Republice rodu Klaudiuszów⁵, co prowadzi do wypaczenia faktów z nimi związanych. Opisując konkretne postacie, pokazano spójny obraz członków *gens* Claudia jako patrycjuszowskich konserwatystów, przy tym ambitnych, porywczych, dumnych i bezkompromisowych. Te cechy można odnaleźć u politycznie zaangażowanych przedstawicieli Klaudiuszów i u tych realizujących zadania militarne, w tym obowiązki dowódcze (podrozdziały „Klaudiusze – tyrani” oraz „Klaudiusze – wojownicy [wojny punickie]”)⁶. Autorka daje reprezentatywny ich przegląd, poczynając od protoplasty rodu Atta Klaususa (*Attus Clausus / App. Claudius Regillensis, cos. 495, Liv. 2.16*), a kończąc na „chyba najbarwniejszej postaci republikańskiego Rzymu” (s. 78), P. Klaudiuszu (*P. Claudius Pulcher*), który po *transitio ad plebem* nosił imię P. Klodiusz (*P. Clodius*)⁷, a należał już do pokolenia, które reprezentowała tytułowa Klodia Metelli.

³ Por. pracę również odwołującą się do wykształconego przez tradycję wzorca idealnej Rzymianki, ale poświęconą innym szczegółowym zagadnieniom, przede wszystkim propagowaniu wybranych cnót kobiecych w sztukach wizualnych: T. Mikocki, *Zgodna, pobożna, płodna, skromna, piękna... Propaganda cnót żeńskich w sztuce rzymskiej*, Wrocław 1997.

⁴ Uzupełniający charakter mają dzieła Swetoniusza, Plutarcha, Kasjusza Diona, Seks. Aureliusza Wiktora i inne.

⁵ Autorka przypomina (s. 80), za *Suet. Tib. 1*, że przedstawiciele rodu sprawowali w Republice 28 konsulatur, 5 dyktatur, 7 cenzur, odbyli 6 tryumfów i 2 owacje.

⁶ Uzupełnienie w nawiasie „wojny punickie” w tytule drugiego ze wskazanych podrozdziałów może wprowadzać w błąd co do treści tego fragmentu. Są tu, owszem, zaprezentowani np. Ap. Klaudiusz Kaudeks (*App. Claudius Caudex, cos. 264*), P. Klaudiusz Pulcher (*P. Claudius Pulcher, cos. 249*), Ap. Klaudiusz Pulcher (*App. Claudius Pulcher, cos. 212*). Ich sylwetki dają jednak tylko wstęp do charakterystyki innych Klodii, zaangażowanych w inne niż wojny punickie konflikty okresu schyłkowej Republiki.

⁷ Również jego trzy siostry wybrały „plebejskie formy imienia”: Klodia zamiast patrycjuszowskiego Klaudia. Więcej zob. A. Dziuba, *Klodia Metelli*, s. 14, przyp. 24.

W osobnym podrozdziale („Klaudie – dumne córky swego rodu”) omówiono sylwetki trzech dam. To wyniosła i dumna Klaudia, córka Ap. Klaudiusza Cekusa (App. Claudius Caecus), a siostra niefortunnego dowódcy spod Drepanum (249 r. p.n.e.). Dalej Klaudia Kwinta (Claudia Quinta), bohaterka wydarzeń związanych ze sprowadzeniem do Rzymu w 204 r. p.n.e. symbolicznego posągu Kybele. Jej bynajmniej niejednoznaczny portret kreślą autorzy antyczni (Cic. *De har. resp.* 13.27; Liv. 29.14.11–12; Ov. *Fast.* 4.305–348; Plin. *Nat.* 7.35.120), niektórzy dodają, że posąg tej Klodii stał w westybulu świątyni Kybele (V. Max. 1.8.11; Tac. *Ann.* 4.64)⁸. Warto uzupełnić, że zapamiętano Klodię Kwintę również w serii medalionów powstałych w okresie rządów cesarza Antonina Piusa (po 140 r.)⁹. Trzecią Kludią, przywołaną przez A. Dziubę, jest westalka, córka Ap. Klaudiusza Pulchra (*cos.* 143). Wszystkie Klaudie to dumne, wyniosłe, niezależnie od różnych ocen formułowanych w starożytności odważne indywidualistki. Ich literacki/e konterfekt/y stanowią interesujące tło, na którym można umieścić portret Klodii Metelli.

W kolejnym podrozdziale A. Dziuba podjęła próbę zrekonstruowania historycznego żywota Klodii, chociaż jest on „utkany bardziej z fikcji niż z faktów” (s. 118). Przede wszystkim prezentuje trudności uchwycenia szczegółowych powiązań rodzinnych Klodii, a także wskazuje pułapki tkwiące w koncepcjach genealogicznych funkcjonujących w literaturze przedmiotu. Za najbardziej przekonującą uznaje propozycję Davida Roya Shackletona Baileya¹⁰, w myśl której Klodia byłaby jedną z sześciorga dzieci Appiusza i nieznaney z imienia kobiety, może ich najstarszą córką (Claudia Prima). Klodia Metelli urodziła się ok. 98 r. p.n.e.¹¹ Badaczka powątpiewa w staranne wykształcenie swej bohaterki, znajdując dla tej opinii argumentację źródłową. Wśród faktów pewnych, składających się na biografię Klodii, wskazuje jej małżeństwo z Kw. Metellusem Celerem (zm. w 59 r. p.n.e.), jej przywiązanie do brata, trybuna ludowego Klodiusza, a także pewną rolę w polityce, jak wynika z korespondencji Cyclerona z Attykiem (T. Pomponius Atticus). Są też pomówienia, odnajdywane tak w tekstach antycznych, jak i w opiniach współczesnych badaczy. To zdrady małżeńskie wynikające

⁸ Por. M. Sehlmeier, *Statua: Claudia Quinta*, w: *Lexicon Topographicum Urbis Romae*, ed. E.M. Steinby, Roma 1999, 4, s. 356–357.

⁹ F. Gnechchi, *I medaglioni romani, descritti ed illustrate*, Milano 1912, 2, Faust. S., s. 25, nr 9.

¹⁰ Zapewne chodzi o pracę D.R. Shackletona Baileya, *Sex. Clodius – Sex. Cloelius*, „Classical Quarterly” 1960, 10, s. 41–42 lub idem, *Cicero*. London 1971.

¹¹ W omawianej pracy datę przyjęto za opracowaniem M.B. Skinner, *Clodia Metelli. The Tribune’s Sister*, Oxford 2011, s. 79. Tę autorkę, która próbuje dociec historycznego żywota bohaterki opracowania, A. Dziuba nazywa „biografem Klodii Metelli” (s. 286). Z jej własnych rozważań i analiz wynika, że – w kontekście dostępnych źródeł – takie starania skazane są na niepowodzenie.

z temperamentu patrycjuszki, otrucie męża i niemoralne stosunki z bratem. Te obmowy dotyczące Klodii, a zwłaszcza sprawa kazirodztwa – przekonuje A. Dziuba – były używane jako argumenty polityczne przez przeciwników Klodiusza w celu jego zdeprecjonowania (s. 99–107). Tu Ciceron dostarczył materiału wskazującego na zaangażowanie polityczne samej Klodii – chociaż nie znamy ani jej inicjatyw, ani poglądów politycznych – w karierę publiczną brata, a przez zastosowanie epitetów, np.: *Boopis*, czyli *wolooka*, czynił aluzje do nieprzyzwoitych stosunków między rodzeństwem na wzór relacji łączących Jowisza i Herę. Autorka nie daje się jednak ponieść fantazji i konkluduje, że w przywołanych przez nią źródłach Klodia pozostawała przedmiotem zainteresowania wyłącznie jako siostra Klodiusza (s. 107–109). Po jego śmierci w 52 r. p.n.e. można odnaleźć tylko pojedyncze wzmianki dotyczące Klodii. Skromne informacje uniemożliwiają ustalenie daty jej śmierci.

Kolejne dwa rozdziały zawierają analizę tekstów odnoszących się do postaci Klodii w pismach Cicerona (rozdział trzeci) oraz Lesbii / Klodii Metelli w twórczości Katullusa (rozdział czwarty)¹². Mają więc inny charakter niż poprzednie, już omówione. Autorka bazuje w trzecim rozdziale na sądowej mowie Cicerona *Pro Caelio*, wygłoszonej w obronie M. Caeliusza Rufusa (M. Caelius Rufus) oskarżonego *de vi (contra rem publicam)* w 56 r. p.n.e. Aluzyjnie i metaforycznie Arpinata atakował w niej Klodię, która z kluczowego świadka oskarżenia sama stała się obwinioną. Twierdził, że to ona, powodowana żądzą erotyczną trucicielka i nierządnicą, *Medea Palatina, meretrix*, z niskich pobudek osaczyła niewinnego młodzieńca (s. 159–190). Jej wizerunek służy skonstruowaniu antywzorca rzymskiej matrony. Ciceron, jak przekonuje A. Dziuba w analizie jego mowy, odwołał się tu do przestrzeni, jakie zakreślały z jednej strony *domus Romana*, będąca ostoją cnót, a z drugiej siedziba palatyńska Klodii, dająca schronienie zdemoralizowanej kobiecie i sama nasiąknięta złem. Ta *domus Clodiae* staje się jako *ministra* „pomocnicą w występku”, a zdobiąca ją rzeźba Wenus w roli *adiutrix* staje się „wspólniczką w rozpuście” (s. 201). Wreszcie, Ciceron opisał Klodię jako *virago (Clodia oppugnatrix)*.

Katullus kreśli wyrazisty portret poetyckiej kobiety o imieniu Lesbia, którą można – lub nie – utożsamiać z Klodią Metelli. Autorka szuka więc jej śladów w twórczości antycznego poety. Zakłada, że „lektura wierszy Katullusa pozwala na ostrożną identyfikację Lesbii z Klodią Metelli”

¹² Zwłaszcza w tych rozdziałach widać maestrię warsztatu filologicznego Autorki, która „rozbiiera” treści mowy Cicerona i utworów poetyckich Katullusa, ich konstrukcje stylistyczne, strukturę, środki retoryczne, formy gramatyczne, operowanie przez tych dawnych autorów aluzją, metaforą itd., nie gubiąc przy tym własnego, jasnego stylu i przekonującego wykładu.

(s. 230), przy tym pyta bardzo trafnie: „Jeżeli «Katullus» opisywany przez Katullusa nie jest tożsamy z poetą, to dlaczego Lesbię identyfikuje się bezrefleksyjnie z Klodią Metelli?” i dalej, po analizie treści wierszy, opiniuje: „[...] mimo pewnych wspólnych cech postaci literackiej Lesbii i Klodii Metelli z *Pro Caelio* nie można jednoznacznie stwierdzić, że pod postacią bohaterki erotyków Katullusa ukrywa się historycznie uchwytna kobieta. Zdecydowanie słuszniejszym będzie stwierdzenie, że Klodia Metelli mogła zainspirować Katullusa do stworzenia portretu Lesbii, wiarołomnej kochanki Katullusa – podmiotu mówiącego erotycznych wierszy neurotyka” (s. 233 i 279).

Wyszędłszy w swej książce od ogólnego obrazu matrony rzymskiej i portretów wybranych przedstawicieli *gens Claudia*, A. Dziuba zatacza koło, kiedy po analizie dwóch podstawowych grup tekstów dotyczących Klodii i Lesbii może stwierdzić, że doszukała się w nich zarówno cech przynależnych do rzymskiej inwektywy pod adresem kobiety, jak i mało zindywidualizowanego, a przede wszystkim tylko literackiego portretu Klodii Metelli, który zdominował obraz historycznej postaci. W „inwektywie”, „agresywnym żarcie”, „emocjonalnej poezji” (s. 288) została ona, po pierwsze, niejako stworzona przez pisarzy, po drugie zaś przez nich „surowo skarcon[a]” (s. 285). Opinie dawnych autorów okazały się przekonujące dla wielu, a negatywny czy po prostu stereotypowy portret Klodii utrwalił się przez wieki.

Reasumując, opracowanie autorstwa A. Dziuby należy ocenić nader wysoko. Badaczka unaoczniała w nim skromny stan źródeł odnoszących się do Klodii Metelli i trudności wydobywania z nich konkretnych informacji o bohaterce swej książki. Pisze o niej w sposób interesujący i komunikatywny, umiejętnie godząc wymagania wynikające z konieczności rzetelnej pracy ze źródłami z prezentowaniem swych analiz w sposób przystępny. Stworzyła cenne studium poświęcone w sumie jednej z bardziej rozpoznawalnych dzisiaj postaci kobiecych okresu schyłkowej Republiki¹³.

Na kolejne skojarzenia do postaci Klodii Metelli naprowadza motyw ilustracyjny zamieszczony na okładce omawianej książki A. Dziuby. Tło tworzy zarys fragmentu pozostałości Teatru Marcellusa, na którym wyróżnia się detal: portret kobiety w medalionie. Abstrahując od niekwestionowanych walorów estetycznych tego pomysłu graficznego, można szerzej zwrócić się ku źródłu tego przedstawienia.

¹³ W kontekście obecności postaci kobiecych w literaturze przedmiotu por. ważny artykuł: D. Musiał, *Kobieta i mężczyzna w świecie antycznym: uwagi o starych sporach i nowych oczekiwaniach*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2013, 26, 3, s. 5–22.

Portret Klodii Metelli pochodzi z dzieła nowożytnego księgarza, wydawcy, antykwarysty i numizmatyka. Tenże Guillaume Rouillé (ok. 1518–1589)¹⁴, osiadły w Lyonie, był autorem licznych prac, wśród których trzeba tu wyróżnić *Promptuarium iconum insigniorum* wydane w 1553 r.¹⁵ Dzieło ukazało się równolegle w kilku językach i jeszcze za życia jego autora miało swe kolejne edycje: po francusku (*Promptuaire des medalles*, 1553, wyd. II: 1576–1581, wyd. III: 1577, wyd. IV: 1581), w języku łacińskim (*Promptuarium iconum insigniorum a seculo hominum*, 1553, wyd. II: 1578, wyd. III: 1581), po włosku (*Prontuario de le medaglie*, 1553, wyd. II: 1577–1578), po hiszpańsku (*Promptuario de las medallas*, 1561)¹⁶. Tytuł – *Promptuarium / Prontuario / Promptuario* – obrazuje intencje, które przyświecały powstaniu opracowania. Miało to być podręczne, wygodne repozytorium (por. łac. *promptus*) medalionowych wizerunków słynnych postaci od czasów najdawniejszych, a także krótkich opisów ich żywotów. Niemniej jednak we włoskiej wersji swego dzieła G. Rouillé dał alternatywny jego tytuł: *Prontuario, anzi Trionfo di Medaglie, nella Thoscana lingua*, jak pisał we włączonym w *Prontuario de le medaglie* liście z 25 lipca 1553 r. do Katarzyny Medycejskiej¹⁷.

Aktywność G. Rouillé przypadła na okres bujnego rozwoju w Europie różnych nurtów wczesnonowożytnej literatury numizmatycznej. Powstawały *libri di medaglie / Bildnisvitenbücher*, czyli zbiory biografii słynnych postaci wzbogacone portretami monetarnymi (np. Andrea Fulvio ok. 1470–1527?). Tworzono *corpora* gromadzące czy to numizmaty dwunastu „cezarów”, czy wybranych władców (np. Aenea Vico 1523–1567, Hubertus Goltzius 1526–1583). Interpretowano w opasłych tomach treści wybranych numizmatów (np. Sebastiano Erizzo 1525–1585, Guillaume du Choul ok. 1496–1560).

¹⁴ Inne wersje jego nazwiska to: Rouille / Rovillé / Roville / Rouville / Rovil(l)ius / Guilielmus Rovillium / Guglielmo Rouillio.

¹⁵ O autorze i o jego dziele por.: J. Cunnally, *Images of the illustrious: the numismatic presence in the Renaissance*, Princeton 1999, s. 96–104, 206; P. Berghaus, *Der deutsche Anteil an der numismatischen Literatur*, w: *Numismatische Literatur 1500–1864: die Entwicklung der Methoden einer Wissenschaft*, Hrsg. P. Berghaus, Wiesbaden 1995, s. 15–16.

¹⁶ Niżej odniesienia podaję za wydaniem w języku francuskim (chyba że zostało zaznaczone inaczej). Zob. [G. Rouillé], *La première partie du promptuaire des medalles des plus renommées personnes qui ont esté depuis le commencement du monde: avec brieve description de leurs vies et faicts, recueillie des bons auteurs*, A' Lyon chez Guillaume Roville, 1553; [G. Rouillé], *La seconde partie du promptuaire des medalles, commençant à la natiuité de nostre Sauueur Iesus Christ, & continuant iusques au Treschretien Roy de France Henri II. du nom, à present eureusement regnant*, A' Lyon 1557.

¹⁷ *A la sereniss. et christianiss. Caterina, Regina di Francia, Gulielmo Rouillio humiliss. & fideliss. seruidore*, w: *Prima parte del prontuario de le medaglie de piu illustri, & fulgenti huomini & donne, dal principio del Mondo infino al presente tempo, con lor vite in compendio*, In Lione, Appresso Guglielmo Rovillio, 1553, 2v.

Promptuarium iconum insignorum mieściło się w pierwszej ze wskazanych grup. Pozostawało przy tym na marginesie rozwijającej się wówczas dyskusji o istocie, specyfice i znaczeniu poznawczym numizmatów¹⁸. W zamian konwencja, którą przyjął G. Rouillé, wpisywała jego dzieło w nurt publikacji rozwijany od czasu A. Fulvia¹⁹. W niej numizmaty, zarówno te o antycznej proveniencji, jak i te stworzone lub wymyślone w epokach późniejszych, służyły ilustrowaniu opisywanych biografii i rządów władców oraz, szerzej, słynnych postaci²⁰.

W dwutomowym swym dziele G. Rouillé pomieścił 828 „medalionów”, które pełnią równie istotną funkcję, jak tekst charakteryzujący bohaterów opracowania. Ci przedstawieni zostali chronologicznie, poczynając od pierwszych ludzi (ADAM oraz HEVA VX ADAM), przez postacie biblijne, mitologiczne, oczywiście też historyczne czasów starożytnych i średniowiecznych, a kończąc na prominentnych osobistościach ze świata polityki w XVI stuleciu. Sam autor zdawał sobie sprawę z tego, że pożądana jest wiedza o tym, jacy owi wszyscy *hommes & femmes illustres* byli i jak wyglądali. Dlatego, jak zapisał we wstępie (*Au Lecteur*), ukazał ich wizerunki stworzone po konsultacjach w gronie uczonych (*des plus doctes noz amis*)²¹. Wyraził przekonanie, że w ten sposób (*comme par un miroir*) wydobywa z mroków zapomnienia osoby, których już nie ma wśród żywych: „Ils les

¹⁸ Por. M. Veillon, *Histoire de la numismatique ou la science des médailles*, Paris 2008, s. 12.

¹⁹ Zob. [A. Fulvio], *Illustriom imagines: [in fine:] imperatorum, et illustrium virorum, ac mulierum vultus ex antiquis nomismatibus expressi; & breves tituli cum inscriptionibus appositi, per diuersos Doctissimos Viros sed pro maiori parte per Andream Fulvium diligentissimum antiquarium aquo emendatum correptumque*, Romae, Apud Jacobum Mazochium, 1517. W pracy tej zamieszczono w porządku chronologicznym 204 notki biograficzne, głównie cesarzy rzymskich oraz członków ich rodzin, ilustrowane portretami w medalionach.

²⁰ Por. np.: J.-B. Giard, *Critique de la science des monnaies antiques*, „Journal des Savants” 1980, 3, s. 225–245; idem, *Médailles et Portraits, ou la Recherche de l’Individu à la Renaissance*, w: *Essays in honour of Robert Carson and Kenneth Jenkins*, eds. M. Price, A. Burnett, R. Bland, London 1993, s. 277–280; P. Berghaus, *op. cit.*, s. 13–17; G.F. Chiai, *Imagines verae? Die Münzporträts in der antiquarischen Forschung der Renaissance*, w: *Translatio Nummorum. Römische Kaiser in der Renaissance*, red. U. Peter, B. Weisser, Berlin 2013, s. 219–236; J. Guillemain, *L’invention de la numismatique: des arts décoratifs aux sciences auxiliaires de l’histoire*, „Anabases” 2013, 17, s. 70–77; A.A. Kluczek, W „rodzinnym kręgu” Postumusa albo „icones et elogia tyrannorum Romanorum”. Uwag kilka jak moneta stawiała się źródłem, w: *W kręgu ikon władzy, ludzi oraz idei świata starożytnego*, pod kierunkiem W. Kaczanowicza, red. A.A. Kluczek, N. Rogosz, A. Bartnik, Katowice 2014, s. 353–357; A.A. Kluczek, *Poczet władców rzymskich. Imagines XXX tyrannorum w „Epitome thesauri antiquitatum” Jacopa Strady (1553)*, w: *Florilegium. Studia ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Krawczukowi z okazji dziewięćdziesiątej piątej rocznicy urodzin*, red. E. Dąbrowa, T. Grabowski, M. Piegoń, Kraków 2017, s. 513–523.

²¹ Zob. *La première partie du promptuaire des medalles...*, Guillaume Rouillé au Lecteur, s. 4v.

regarderont presens par effigie, les entendront parlans par l'escripture, contempleront leurs hauts faitcz par l'histoire, et rameneront les temps passez de toute memoire d'homme, iusque à leur siècle present"²². Rzecz więc nie tyle w portretach realistycznych, ile w takich wizerunkach, jakie budują wyrazisty portret i budzą emocje²³.

Jeśli chodzi o postaci kobiece w dziejach Rzymu, te legendarne oraz historyczne, są one stosunkowo liczne. Od czasów najdawniejszych, wiązanych z postaciami praojca Eneasza, który z Troi przybył na ziemię italską, i tu panującego króla Latinusa, do epoki schyłkowej Republiki, w której osadzone były losy historycznej Klodii Metelli, było ich kilkanaście. Liczniejsze imiona kobiece znajdują się w partii opisowej. Tu wyróżniam wyłącznie te, które w ujęciu zaproponowanym przez nowożytnego autora doczekały się zarówno poświęconego im „podrozdziału”, jak i „medalionu” prezentującego ich *figis*.

Tak zakreślony krąg postaci kobiecych otwierają Amata, żona króla Latinusa, syna Faunusa i damy o imieniu Marica, oraz jego córka Lavinia, druga żona [A]jeneasa²⁴. Za nimi jest niejaka Ignogne, córka króla Pandrasusa, żona Brutusa, syna Silviusa, a potomka – lub brata – Ascaniusa. Od imienia Brutusa wywodzi się nazwa wyspy Brytanii, wcześniej noszącej miano Albionu na pamiątkę przybyłej tu Albiny, córki króla Syrii²⁵. Po założeniu Miasta nad Tybrem w okresie królewskim grono postaci kobiecych tworzą: Hersilia, żona Romulusa, pierwszego króla Rzymian, nimfa lub bogini Egeria (*Ægeria*), z którą spotykał się kolejny król Numa Pompilius, Tanaquil, żona piątego króla Rzymian Tarquinius Priscus, Ocrisia, żona P. Corniculi, a matka następnego króla Servius Tulliusa, oraz Tullia, córka Servius Tulliusa, a żona ostatniego króla rzymskiego²⁶. Kolejna to Lucretia, żona Tarquinius Collatinus²⁷. Epokę republikańską reprezentują jeszcze Veturia, matka patrycjusza Coriolanus²⁸, Clelia, bohaterka okresu walk Rzymian z królem Clusium Porsenną, upamiętniona statua²⁹, Racilia, żona dyktatora L. Quinctius Cincinnatus³⁰,

²² *Ibidem*, s. 4.

²³ J.-P. Giard, *Médailles et Portraits*, s. 278.

²⁴ *La première partie du promptuaire des medalles*, s. 53.

²⁵ *Ibidem*, s. 58.

²⁶ *Ibidem*, s. 82, 87, 96, 101, 107.

²⁷ *Ibidem*, s. 111.

²⁸ *Ibidem*, s. 112.

²⁹ *Ibidem*, s. 113. Por. M.B. Roller, *Exemplarity in Roman Culture: The Cases of Horatius Cocles and Cloelia*, „Classical Philology” 2004, 99, 1, s. 1–56.

³⁰ *La première partie du promptuaire des medalles*, s. 117.

Terentia Emylia, żona Scypiona Afrykańskiego (P. Cornelius Scipio Africanus)³¹, a także tegoż córka Cornelia, matka Grakchów³².

Na tle tych wszystkich postaci kobiecych Klodia Metelli wypada po prostu blado. Chociaż nie w każdym przypadku otrzymujemy pełną charakterystykę konkretnej postaci, to jednak G. Rouillé komentował szlachetne pochodzenie tych innych, ich urodę, odegraną rolę, także miejsce w historii. Czynił to, oczywiście w różny sposób, rozkładając akcenty i szczegółowość informacji. Istotne jest również, że postacie te w zasadzie nie funkcjonują samodzielnie. Ich portrety literackie kreślone są niemal zawsze w kontekście charakterystyki mężczyzn, których są żonami, córkami, matkami. Z kolei medalionowe wizerunki kobiet tworzą komplet z przedstawieniem ich męskich „partnerów”.

Nie inaczej sprawa przedstawia się z Klodią Metelli. W tym jednak przypadku jej lakoniczna charakterystyka jaskrawie kontrastuje z szerokim opisem poświęconym Q. Metellusowi „surnommé Pius”, bowiem te dwie sylwetki zestawiono na jednej stronie. Klodii Metelli poświęcono zaledwie jedno zdanie, zaś zdecydowanie więcej P. Clodiusowi (bez wzmianki o jego pokrewieństwie z „Claudią”), a nawet tegoż żonie Fulvii³³. Natomiast Klodia Metelli występuje w partii tekstowej pod swym pierwszym, patrycjuszowskim imieniem, czyli jako Claudia i nie żona, a córka Metellusa, zaprezentowanego wyżej: „CLAVDIA, fut fille de Metellus”³⁴. Lakonicznemu tekstowi towarzyszy ilustracja stylizowana na wyobrażenie numizmatyczne. W medalionie pokazano popiersie kobiece *en trois quarts*, z fryzurą ułożoną w misterny, obfity kok i w diademie z pe-

³¹ *Ibidem*, s. 141.

³² *Ibidem*, s. 145. Na dalszych kartach są ponadto Fulvia, żona P. Clodiusa, *ibidem*, s. 152; Aurelia, matka dyktatora Cezara, *ibidem*, s. 153; kolejne jego żony: Cossutia, Cornelia, Pompeia i Calpurnia, *ibidem*, s. 155; Iulia, córka Cezara, a żona Pompejusza Wielkiego (Cn. Pompeius Magnus), *ibidem*, s. 156; Portia i Martia, córki Katona Utycejskiego (M. Porcius Cato Uticensis), *ibidem*, s. 158; a także związane z Augustem: Accia – jego matka, *ibidem*, s. 165, Claudia obiecana mu narzeczona, również Scribonia i Livia – żony, *ibidem*, s. 166–167, a także Iulia, jego córka, *ibidem*, s. 169. Nie zabrakło oczywiście Kleopatry, *ibidem*, s. 170. Warto zauważyć, że według autora Cezar to „Dictateur, & premier Empereur de Romme”, *ibidem*, s. 153.

³³ *Ibidem*, s. 152.

³⁴ *Ibidem*, s. 150. W kwestii pokrewieństwa identycznie w innych wydaniach dzieła. Zob. [G. Rouillé], *Prima pars Promptuarii Iconum Insigniorum a seculo hominum, subiectis eorum vitis, per compendium ex probatissimis autoribus desumptis*, Lugduni, apud Guglielmum Rovillium, 1553, s. 150: „CLAVDIA, Q. Metelli Pii supradicti fuit filia”; [G. Rouillé], *Prima parte del prontuario de le medaglie*, s. 150: „CLAVDIA fu figliola de Q. Metello sopradetto”; [G. Rouillé], *Primera parte del Promptuario de las medallas de todos los mas insignes varones que ha auido desde el principio del mundo, con sus vidas contadas brevemente [...]*, En Lion, en casa de Guillermo Rouillio, 1561, s. 146: „CLAVDIA fue hija del sobredicho Quinto Metelo”.

rełkami. Ponadto wprowadzono inskrypcję naprowadzającą na tożsamość sportretowanej: CLAVDIA METE. Napis ten rozwiewa wątpliwości, czy istotnie Rzymianką przywołaną w parze z Metellusem jest Klodia Metelli.

Opisana ilustracja faktycznie przypomina kształtem, kompozycją, stylem awersy antycznych numizmatów rzymskich. Bynajmniej nie pochodzi od starożytnego wzorca. Jest tylko pewnym wyobrażeniem Klodii Metelli, utrzymanym w konwencji szesnastowiecznej aparycji dam. Warto również zauważyć, że G. Rouillé nie tylko stworzył ów portret Klodii Metelli, ale także – w świetle naszej wiedzy – w ogóle wprowadził jej postać do wczesnonowożytnej literatury numizmatycznej. O ile bowiem wcześniej był w niej obecny P. Clodius³⁵, o tyle o Klodii nie było w niej wzmianek. Pojawiły się dopiero w 1553 r. Ten „epizod numizmatyczny” okazał się trwały. Stało się bowiem tak, że to właśnie wyobrażenie quasi-monetarne pozostaje dzisiaj najbardziej rozpoznawalnym „portretem” Klodii Metelli.

BIBLIOGRAFIA (REFERENCES)

- Appel H. [rec.], *Agnieszka Dziuba, Klodia Metelli. Literacki portret patrycjuszki*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, ISBN 978-83-8061-187-9, ss. 315, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2016, 39, 4, DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2016.049>.
- Berghaus P., *Der deutsche Anteil an der numismatischen Literatur*, w: *Numismatische Literatur 1500–1864: die Entwicklung der Methoden einer Wissenschaft*, Hrsg. P. Berghaus, Wiesbaden 1995.
- Chiai G.F., *Imagines verae? Die Münzporträts in der antiquarischen Forschung der Renaissance*, w: *Translatio Nummorum. Römische Kaiser in der Renaissance*, red. U. Peter, B. Weisser, Berlin 2013.
- Cunnally J., *Images of the illustrious: the numismatic presence in the Renaissance*, Princeton 1999.
- Dziuba A., *Idealna Rzymianka według Marka Tulliusza Cyncerona. Między topiką a rzeczywistością*, w: *Ideał i antyideał kobiety w literaturze greckiej i rzymskiej. Studia ad Virgines et Mulieres Claras, de Quibus Scriptores Antiqui Graeci et Romani Narrant, Pertinentia*, red. A. Marchewka, Gdańsk 2018.
- Dziuba A., *Klodia Metelli. Literacki portret patrycjuszki*, Lublin 2016.
- [Fulvio A.], *Illostrivm imagines: [in fine:] imperatorum, et illustriū virorum, ac mulierum vultus ex antiquis nomismatibus expressi; & breves tituli cum inscriptionibus appositi, per diuersos Doctissimos Viros sed pro maiori parte per Andream Fulvium diligentissimum antiquarium aquo emendatum correptumque*, Romae 1517.
- Giard J.-B., *Critique de la science des monnaies antiques*, „Journal des Savants” 1980, 3.
- Giard J.-B., *Médailles et Portraits, ou la Recherche de l'Individu à la Renaissance*, w: *Essays in honour of Robert Carson and Kenneth Jenkins*, eds. M. Price, A. Burnett, R. Bland, London 1993.

³⁵ *Illostrivm imagines...*, s. 10v; także [Ioannes Huttichius], *Imperatorum Romanorum libellus. Una cum imaginibus, ad vivam effigiem expressis*, Cum privilegio Caesareo [Wolfgang Köpfel, Strasbourg 1525], s. 2v.

- Gnecchi F., *I medaglioni romani, descritti ed illustrate*, Milano 1912.
- Guillemain J., *L'invention de la numismatique: des arts décoratifs aux sciences auxiliaires de l'histoire*, „Anabases” 2013, 17.
- [Huttichius I.], *Imperatorum Romanorum libellus. Una cum imaginibus, ad vivam effigiem expressis*, [Strasbourg 1525].
- Jońca M., *Wstęp*, w: *Laudatio Turiae – Funebris oratio uxori dedicata. Pochwała Turii – Rzymska mowa pogrzebowa ku czci żony*, wprowadzenie, przekład i komentarz M. Jońca, Poznań 2011.
- Kluczek A.A., *Poczet władców rzymskich. Imagines XXX tyrannorum w „Epitome thesauri antiquitatum” Jacopa Strady (1553)*, w: *Florilegium. Studia ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Krawczukowi z okazji dziewięćdziesiątej piątej rocznicy urodzin*, red. E. Dąbrowa, T. Grabowski, M. Piegdoń, Kraków 2017.
- Kluczek A.A., *W „rodzinnym kręgu” Postumusa albo „icones et elogia tyrannorum Romanorum”. Uwag kilka jak moneta stawiała się źródłem*, w: *W kręgu ikon władzy, ludzi oraz idei świata starożytnego*, pod kierunkiem W. Kaczanowicza, red. A.A. Kluczek, N. Rogosz, A. Bartnik, Katowice 2014.
- Miazek-Męczyńska M., *Przy mężu i dla męża aż po grób, czyli żona idealna*, w: *Ideał i antyideał kobiety w literaturze greckiej i rzymskiej. Studia ad Virgines et Mulieres Claras, de Quibus Scriptorum Antiqui Graeci et Romani Narrant, Pertinentia*, red. A. Marchewka, Gdańsk 2018.
- Mikocki T., *Zgodna, pobożna, płodna, skromna, piękna... Propaganda cnót żeńskich w sztuce rzymskiej*, Wrocław 1997.
- Musiał D., *„Bona matrona”: o znaczeniu przykładu w konstruowaniu wizerunku idealnej Rzymianki*, „Ethos” 2016, 29, 2, DOI: 10.12887/29-2016-2-114-10.
- Musiał D., *Kobieta i mężczyzna w świecie antycznym: uwagi o starych sporach i nowych oczekiwaniach*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2013, 26, 3, DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2013.031>.
- Roller M.B., *Exemplarity in Roman Culture: The Cases of Horatius Cocles and Cloelia*, „Classical Philology” 2004, 99, 1.
- [Rouillé G.], *La première partie du promptuaire des medalles des plus renommées personnes qui ont esté depuis le commencement du monde: avec brieue description de leurs vies et faicts, recueillie des bons auteurs*, A' Lyon 1553.
- [Rouillé G.], *La seconde partie du promptuaire des medalles, commençant à la natiuité de nostre Sauueur Iesus Christ, & continuant iusques au Treschretien Roy de France Henri II. du nom, à present eureusement regnant*, A' Lyon 1577.
- [Rouillé G.], *Prima pars Promptuarii Iconum Insigniorum a seculo hominum, subiectis eorum vitis, per compendium ex probatissimis autoribus desumptis*, Lugduni 1553.
- [Rouillé G.], *Prima parte del prontuario de le medaglie de piu illustri, & fulgenti huomini & donne, dal principio del Mondo infino al presente tempo, con lor vite in compendio*, In Lione 1553.
- [Rouillé G.], *Primera parte del Promptuario de las medallas de todos los mas insignes varones que ha auido desde el principio del mundo, con sus vidas contadas brevemente [...]*, En Lion 1561.
- Sehlmeyer M., *Statua: Claudia Quinta*, w: *Lexicon Topographicum Urbis Romae*, ed. E.M. Steinby, Roma 1999, 4.
- Shackleton Bailey D.R., *Cicero*, London 1971.
- Shackleton Bailey D.R., *Sex. Clodius – Sex. Cloelius*, „Classical Quarterly” 1960, 10.
- Skinner M.B., *Clodia Metelli. The Tribune's Sister*, Oxford 2011.
- Veillon M., *Histoire de la numismatique ou la science des médailles*, Paris 2008.

ABSTRACT

The book written by Agnieszka Dziuba has been discussed in this article. It related to one of the most recognizable women of the Roman Republic, Clodia Metelli, one of the most powerful patrician *gentes* (Claudii), wife of Q. Caecilius Metellus Celer, sister of P. Clodius. Dziuba analyzed the ancient literary tradition concerning Clodia Metelli. The paper also offers observations on the presence of Clodia (Claudia) in a famous numismatist study *Promptuarium iconum insigniorum* by Guillaume Rouillé (1553).

Key words: Clodia Metelli, Guillaume Rouillé, numismatic tradition

NOTA O AUTORZE

Agata A. Kluczek – doktor habilitowany, profesor nadzwyczajny w Zakładzie Historii Starożytnej Instytutu Historii na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Zajmuje się historią Cesarstwa Rzymskiego, koncentrując się na badaniach wizerunku władcy rzymskiego w mennictwie. Monetę i medalion czyni też przedmiotami studiów metodologicznych nad naturą i wartością źródeł numizmatycznych, odnosząc się zwłaszcza do ikonografii monetarnej. E-mail: agata.kluczek@us.edu.pl